

LUTHERSK KIRKETIDENDE

INNHold

Rakel gråter over sine barn... / Ein viktig og lite påakta sjanger / ”Og de drakk seg fulle sammen med ham” / Jeg tror (visst) på Den Hellige Ånd / Fra bispedømmerådene

SØNDAGSTEKSTEN

- 14. søndag i treenighetstiden / Vingårdssøndagen - Sjur Isaksen
- 15. søndag i treenighetstiden - Frode Granerud
- 16. søndag i treenighetstiden - Kjell A. Skartseterhagen

Hva var våre svar mot fortvilelse og ondskap?

Rakel gråter over sine barn...

Ettårsmarkeringen for 22. juli er over. Igjen har kirken hatt en sentral rolle, og igjen har vi vært mange om å velge våre ord med omhu. Hvilke ord ble valgt? Hva var våre svar mot fortvilelse og ondskap?

Jeg er opprinnelig gammeltestamentler, og som gammeltestamentlere flest liker jeg å fremheve at GT er svært relevant for livstolkningen. I GT er ingen følelser for sterke eller for vanskelig til å få komme til ordet. I GT er

det lov å rase mot Gud og ønske fiendens barn drept mot muren. De siste årene har vi vært opptatt av å få flere klagesalmer inn i liturgi-ene, og vi verdsetter det røffere språket i Bibelselskapets nye bibeloversettelse. Men dette språket kom ikke til uttrykk i forbindelse med 22.7. Har vi vært for feige? Eller er den gammeltestamentlige råheten først og fremst befriende for trøtte skrivebordsteologer?

Både i fjor sommer og i år streifet tanken meg, om ikke klagen fra GT burde få kommet tydeligere fram. Men det ble bare med tanken. Verken i fjor eller i år fant jeg noen situasjon eller samtale, verken blant pårørende eller blant hjelpemannskap, hvor det falt seg naturlig å bringe inn spørsmål om å anklage Gud. Enten eksisterte ikke Gud for dem jeg snakket med, og da var det naturlig nok ingen Gud å klage til, eller så var behovet kun dette ene: At jeg som prest fastholdt det de ikke lenger klarte å gi uttrykk for, nemlig at det fantes en god Gud midt i katastrofen. Da kjentes det helt malplassert å svare med en klagesalme.

Denne erfaringen, at det ikke er tiden å anklage Gud eller snakke om ondskapens krefter når mennesker står midt i sitt livs verste øyeblikk, vil jeg tro mange kjenner igjen fra andre sammenhenger som sjelesørger. Når brå død inntreffer, eller unge mennesker dør etter et tungt sykeleie, har jeg av og til foreslått å bruke en klagesalme i gravferdsliturgien. Men pårørende ønsker sjelden det. De ønsker tekster som bekrefter at Gud er livets kilde, og at kjærligheten er sterkere enn døden. Behovet for å gripe tak i noe som står støtt og fast når livet for øvrig rystes in grunnvollene, er sterkere enn ønsket om å sette ord på det som er vondt. Jeg har hørt pårørende gå svært langt i slik selvtrøst

og henter fram formuleringer som at Gud henter de fineste blomstene først.

Det er når jeg hører slike formuleringer at gammeltestamentleren i meg våkner igjen. Det er tydelig at behovet for håp og mening må fylles med et innhold. Dersom vi som er prester og teologer ikke gjør det, blir det gjort uansett, med mer og mindre hell. Men hva kan vi si når de tidsriktige og svært så treffende ordene om Rakels barn som ikke er mer, blir for groteske midt i alt som allerede er uutholdelig? Hva kan vi si, i tillegg til å peke på ham som hang på et kors?

Jeg har tro på de litt mindre voldsomme ordene, ord som balanserer mellom lidelsen og et nøkternt håp – om Gud som hørte sitt folk og så til dem etter at de hadde klaget over farao i 420 år (2 Mos 2), om enken i Sarepta som fikk akkurat nok mel og olje til brød, dag for dag (1 Kong 17), om salmisten som midt i fortvilelsen sier: "Men jeg er alltid hos deg. Du har grepet min høyre hånd." (Salme 72, 23) Disse tekstene forteller ikke om ondskap som forsvinner, eller at alt blir bra til slutt, men de vitner om at Gud er til stede.

Disse ordene er ikke veldig annerledes enn klagen i GT. Det er langt fra mirakuløse ord, men de uttrykker likevel et håp - at Gud er til stede der mennesker lider. Dette håpet utgjør den store forskjellen, og som gjør det mulig å si at Gud var på Utøya 22. juli i fjor.

Hva kan vi si, i tillegg til å peke på ham som hang på et kors?

KRISTIN MOEN SAXEGAARD

kristin.moen.saxegaard@ringerike.kirken.no

Transkriberingsfeil

I LK 13/12 var det kommet inn en del transkriberingsfeil i et par av de hebraiske ordene:

I ordene "Isaq", samt i "ahare" og "ahar" (mot slutten av innlegget) er manusets (forsøk på å gjengi) spiritus lenis blitt til spiritus asper, mens gjengivelsen av laryngalen "het" (h med punkt under) er blitt til spiritus lenis! (På samme måte er gjengivelsen av "tsade" (s med punkt under) i Isaq også blitt til spiritus lenis). Dermed blir disse ordene vanskelig gjengjennnelige for dem som er litt hebraisk-kyndige, og argumentasjonen mindre klar. Årsaken er at en del tegn som var benyttet i transkriberingen ikke inngikk i standard ISO tegnsatt. Redaksjonen beklager dette.

Analyse av ordinasjonstaler

Luthersk Kirketidende har i nylig publisert en serie av i alt elleve ordinasjonstaler fra biskopene i Den norske kirke. Den første stod på trykk i LK 17/2011, den siste i LK 10/2012. Vi gjorde dette for å rette oppmerksomheten mot en av de viktigste sidene ved bispetjenesten, nemlig å vigsle nye medarbeidere til tjeneste i kirken. Gjennom serien har vi dokumentert biskopenes forståelse av denne siden ved deres tjeneste, slik den kommer til uttrykk i ordinasjonstalen. Vi har også ønsket å bidra til presters refleksjon over eget kall og egen tjeneste.

For å følge opp denne serien har vi spurt to fagpersoner om å lese og kommentere talene. I dette nummeret trykker vi en analyse av talene av Rolv Nøtvik Jakobsen. Han konstaterer bl.a. at dette er en viktig, men lite påaktet sjanger. I et senere nummer kommer en tilsvarende analyse ved Egil Morland.

Redaksjonen

Ein viktig og lite påakta sjanger Ein kommentar til trykte ordinasjonstalar

AV ROLV NØTVIK JAKOBSEN, POSTDOKTOR NTNU

Luthersk Kirketidende har i det siste presentert elleve ordinasjonstalar frå noverande biskopar og med det henta ein viktig kyrkjeleg tale-sjanger fram frå gløymsla. Redaksjonen har bede meg skrive ein liten kommentar til dette materialet. Det synst eg var ei spennande opp-gåve. Kanskje ville det her vere mogleg å finne ut kva kyrkja sine leiande kvinner og menn tenkte og formidla om ordinasjon og preste-teneste, tenkte eg. I ordinasjonsgudstenesta er jo dette ein viktig og privilegert stad: Den som ansvaret for heile dette høgtidlege forløpet med musikk og føreskrivne handlingar og ord, står i bispekåpe framfor ordinand og kyrkjelyd og held ein tale med eigne ord. Sidan høvet er så viktig, hadde eg også ei forestilling om at dette materialet kunne framvise interessante forskjellar biskopane imellom, forskjellar som kanskje hadde ein samanheng med variablar

som kjøn, alder (nå ja), utdanning og erfaring eller med ulike teologiske grunnsyn.

Det første som slo meg då eg las igjennom heile materialet i samanheng, var kor *ulike* dei talane var. Dette mangfaldet gjer det ikkje lett å kunne utleie kva syn på kyrkje, ordinasjon og presteneste som no gjeld i praksis (I alle høve ikkje dersom ein ikkje også leitar etter alminnelege kyrkjelege ord og uttrykk som glimrar med sitt fråver som "rettferdigjering", "synd", "lojalitet", "økumenikk" eller "Luther"). Talene er så ulike at det heller ikkje er lett å påvise signifikante forskjellar biskopane imellom. Men det finst nokre felles trekk: Alle talene er adressert til ordinandane ("deg"/"dere"), dei inneheld i det minste eitt bibelord, dei er alle relativt korte, og dei er alle på bok-mål. No er jo "kort" i seg sjølv eit relativt om-grep i kyrkja. Etter å ha lese dei høgt med stop-

pekklokke vil eg rekne med at den kortaste er litt over tre minutt, den lengste i underkant av åtte (Akkurat her er det lett å observere ein kjønnsvariabel: Dei kvinnelege biskopane har ei meir restriktiv forståing av "kort" enn dei mannlege).

Fråveret av nynorsk i talen, også der liturgien tydelegvis er på denne målforma (Pettersen), viser på ei side sett til at vi har eit bispekollegium som alle har bokmål som hovudmål. Men meir interessant i denne samanhengen er at val av språkform her kan peike mot at talen ikkje nødvendigvis er tenkt å vere i *forlenging* av den føreskrivne liturgien, men også utgjere ein slags *kontrast* både når det gjeld form og innhald. Her kan nemleg biskopen gjere bruk av eigne ord for "å si noe personlig til ordinanden(e)", som redaksjonen skriv i introduksjonen til denne serien (LK 17/11). Kanskje gjer denne personlege forma at det til tider blir meir vanskeleg å finne det andre redaksjonen forventar skal høyre til i ei slik tale: "å uttrykke biskopens forståelse av prestatjetenesten. Biskopens ordinasjonstale er derfor et sted der kirkens teologi om prestatjetenesten og ordinasjonen kan forventes å komme til uttrykk." Eg forventa det same og er nok stadig litt overraska over at det er vanskeleg å samanfatte denne teologien ut frå materialet som det føreligg. Kanskje, tenker eg i mitt meir eller mindre stille sinn, har det si årsak i ei manglande felles forståing av kva bestillinga og sjangeren er for denne eigenarta talen?

Val i forhold til liturgiens forskrifter

Talane vi har som materiale, er bearbeidde tekstar som opphavleg var ein del av eit omfattande liturgisk forløp. Lat oss derfor sjå nærare på nærkonteksten for ordinasjonstalen for å sjå om det er mogleg å finne årsaker til at talarane gjer ulike val i måten dei tiltalar ordinand og kyrkjelyd på. Etter innleiande ord om prestatjetenesta og etter lesing av fire bibeltekstar kjem altså ordinasjonstalen. Rubrikktekstens ordlyd er: "Biskopen holder en kort tale over en høvelig tekst." Først etter denne talen "går ordinanden fram og stiller seg foran alterringen". Biskopen vender seg til vedkommande og seier "Du har hørt Guds ord om tjenesten, dens krav og dens løfter, hvor rik den er på herlighet, og hvor nødvendig den er for

Guds kirke på jorden." Ordinasjonstalen sin stad i liturgien er altså akkurat i overgangen mellom ord om prestatjetenesta i det heile og den direkte tiltalen til den aktuelle ordinanden. Her har altså biskopen eit val: Talen kan vere i forlenging av dei nokså fortetta orda om tenesta som er føreskrive, og som kjem til uttrykk i bibeltekstane. Og det er jo gode grunner til at både ordinand og kyrkjelyd vil ha glede av å høyre noko meir konkret kva det betyr at tenesta er "rik på herlighet" og "nødvendig" på denne staden og no. I ein slik samanheng vil "en høvelig tekst" med fordel bli forstått som ein av dei fire tekstlesingane eller av dei forordna tekstane for dagen. *Eller* talen kan bli forstått som ei innleiing til den direkte tiltalen til ordinanden. Alternativt kan ein også forstå talen som ein stad der desse to perspektiva møtest: Dei overordna synspunkta på tenesta sine krav og mangfald, og den personlege tiltalen og appliseringa. Det spennande i dette materialet er at alle desse tre alternativa er representert: Nokre av biskopane held talar med utgangspunkt i ein av dei føreskrivne tekstane for handlinga eller dagen og med få eller ingen konkrete ord om eller til den aktuelle ordinanden (Singsaas, Skjevesland, Kvarme, Nordhaug og Jørgensen); andre vel å gi til dels inngåande informasjon om den aktuelle ordinand som blir tiltalt direkte, gjerne ved ei innleiing som "gratulerer" eller "til lykke med ordinasjonsdagen". Tekstane her er også i stor grad tilpassa mottakaren (Midtømme, Dahl, Fiske og Byfuglien). Den tredje gruppa vel ei mellomform og forsøker å veve konkrete opplysningar om og tiltale til den aktuelle ordinand saman med overgripande refleksjonar om kva det er å vere prest i dag (Pettersen, Kjolaas). No er jo to av talene i den første gruppa haldne til fleire ordinandar (Singsaas, Kvarme). Det kan vere ein grunn til at dei er tilbakehaldne med opplysingar og direkte tiltale. Men mangfaldet i val av sjanger og mål for denne talen, er i seg sjølv spennande. I forhold til biskopane sitt kjønn er resultatet nokså eintydig: Talane i den andre gruppa blir alle haldne av kvinner. Materialet er for lite til at ein kan trekke bastante slutningar ut i frå dette (Eg har også forstått at Køhn, den første kvinnelege biskopen i Norge, sjeldan brukte ordinasjonstalen til personleg tiltale).

Sjanger

Ordinasjonstalen blir altså i alterboka uttrykkeleg sagt å vere ein "kort tale", og det skjer før preika. Nærkonteksten er omfattande tekstlesingar og i forkant av sjølve ordinasjonshandlinga og preika, som ofte blir halde av ein av ordinandane, og som med fordel også kan vere "kort". Det er ikkje urimeleg av at denne understrekinga av det korte heng saman med at ordinasjonsliturgien lett blir opplevd som massiv, høgtideleg og ordrik. Slik sett kan eg godt tenke meg at biskopane tenker det er viktig ikkje berre å framstå som embetsberarar, men også som individuelle stemmar som kan understreke eller utfylle dei føreskrivne orda og handlingane i denne spesielle gudstenesta. Ei tolking av desse talane for å finne ut kva dei seier om prestenesta, kan derfor ikkje nøye seg med den bearbeidde taleteksten, men må trekke inn heile den føreskrivne nærkonteksten den spelar opp mot, understrekar og utfyller.

Eg trur jo at det har vore nyttig for biskopane sjølve å ha høve til å lese desse talane. For biskopar er jo kanskje dei prestane som held flest, men til gjengjeld høyrer færrest ordinasjonstalar. Og kanskje har dei, for alt eg veit, ikkje snakka så mykje saman om kva denne viktige talen er og kan/skal vere. I det tilfellet er det jo ikkje lett å vite kor ein kan finne ut noko om ordinasjonstalens sjanger og eigenart. Ein lærer jo ikkje mykje om ordinasjonstalar på praktikum, og det finst heller ikkje mykje homiletisk faglitteratur om emnet.

Kva sjanger høyrer desse talane i materialet til, og kva andre talehandlingar liknar dei på? Dei er ikkje fullstendige preiker over ein føreskriven bibeltekst; dei er også i liten grad korte teologiske føredrag over aktuelle dogmatiske eller ekklesiologiske emne. Dei er alle høvestalar, og høvet er ein ordinasjon ein viss stad til ei viss tid av nokre bestemte menneske. Både staden og tida kjem i ulik grad til uttrykk i desse talane (Nokre seier noko om kyrkjelyden; andre tar utgangspunkt i kyrkjeårstida og refererer til eit gitt datum som 22/6). Personen som skal bli ordinert, framstår i fleire av dei som ein viktig del av det materialet talen sjølv tar utgangspunkt i. Med eitt unntak (Jørgensen som berre brukar "deg" og "du" ein gong kvar) er talen formelt adressert til eit "du"

eventuelt "dere" (Eg skriv "formelt" fordi jo alle slike taler skal bli *overhøyr*t av andre, av slekt, venner og kyrkjelyd. Ein jo godt kan tenke seg at dei også er viktige adressatar som får høyre noko nytt i det som blir formidla som kjent stoff for ordinator og ordinand), Fleire av talane viser til ordinasjonssamtalar og til utsegn av ordinandane sjølve om kva som er viktig med prestenesta. Nokre har også nokså detaljerte oversikter over trushistoria og biografien til ordinanden. Dette er eit grep som gir inntrykk av at det eksisterer ein fortruleg forhold mellom den som taler, og den som blir tiltalt. Det formidlar dessutan eit bilde av talaren som ein interessert og empatisk lyttar, ein slags "medvandrar" som er ein av dei nye omgrepa som går igjen i fleire talar. Ordinandens livs- og trushistorie blir då også regelmessig beskrive som ein "veg" eller ei vandring (av og til med litt uklære formuleringar som "din vei til preste-tjenesten har ikkje gått etter en blyantstrek" (Kjølås). Eg vil jo her tru at programmet "vegen til preste-tjenesten" har spelt ei viktig rolle både for biskopanes kjennskap til ordinandane, og også for val av metaforar.

Alle talane forhold seg til ein bibelsk tekst, nokre til tekstar som er lese i den føreskrivne ordninga. Heile fire (Skjevesland, Kjølås, Kvarme og Jørgensen) tar utgangspunkt i 2 Kor 4 om å vere forvaltalar av "Guds hemmeligheter/mysterier". Andre vel tekstar i tillegg til dei som allereie er lese, og fleire av dei presenterer desse tekstane ved ei eigendommeleg formulering: "Det ordet jeg vil gi deg i dag" (Midtømme, også Kvarme), andre med "Jeg hilser deg med" (Dahl, også Fiske). Dette er jo ein uttrykksform som ikkje er henta frå høgmessepreika, men meir frå ulike andre høvestalar. Eg assosierer ein slik språkbruk med talar til konfirmentar og brurepar. Og kanskje er det i slike talar ein kan finne dei nærmaste sjangermessige parallellane: Også i slike talar er det viktig med personlege karakteristikkar av hovudpersonane (Nokre av ordinasjonstalene høyrer i tillegg litt ut som ein minnetale over livet så langt). Sjangeren liknar altså på den ein kan kjenne igjen frå overgangshandlingar som konfirmasjon og bryllaup, samt element henta frå gravferd. Eigne dåpstalar høyrer vi ikkje så mange av, men i teologisk samanheng det er

dåpen den handlinga ordinasjonen heng nærast saman med. Slik sett er det tankevekkande at berre ein av biskopane understrekar dette sambandet: "Utgangspunktet for din tjeneste i kirken er den hellige dåp. Den er din første vigsling." (Kjølaas)

Denne manglande tematiseringa av forholdet mellom det allmenne og det spesielle prestedømmet i fleirtalet av preikene er i seg sjølv eit spennande utgangspunkt for refleksjon. Dei aller fleste talane skildrar ordinasjonshandlinga som noko som står i kontinuitet med ordinandens trus- og livsveg. Berre Kjølaas, og til dels Skjevesland og Nordhaug, understrekar *brotet* som denne handlinga representerer i forhold i forhold til tidlegare kristenliv. Hos Kjølaas gjeld dette også uttrykkeleg tenesta som prestevikar: "Men det er likevel en forskjell på i går og i dag. I går fungerte du som prestevikar. Men i dag blir du vigslt til denne tjenesten. Det betyr at du nå får kirkens offisielle kall, vigsling, forbønn og utsendelse til det oppdraget du allerede har prøvd." Dette er den tydelegaste understrekinga av ordinasjonshandlinga som ei overgangsrite eg finn i materialet. Og formuleringane opnar sjølv sagt opp for ein vidare teologisk samtale om forholdet mellom dåp og ordinasjon, og om ordinasjonshandlinga si reelle betydning i ei tid der prestevikarar kan ha omfattande fullmakter.

Dessutan, tenker eg, kan slike refleksjonar om forholdet mellom dåp og ordinasjon opne opp for klargjerande samtalar om teologisk antropologi. I ein av dei lange talane understrekar t.d. Singsaas at å "være et medmenneske er det største et menneske kan være". Etter julenatta har vi "et medmenneske i Gud". Talen held fram med å skildre prestenesta som "forsoningens tjeneste" ut frå den føreskrivne teksten 2 Kor 5, 17–20: "Å stå i forsoningens tjeneste er å stå til tjeneste for medmenneskeligheten. Å forson seg med sitt medmenneske er å forson seg med Gud." Kjølaas går eit skritt lengre: "Jo mer du ligner et ekte menneske, desto bedre er det, et menneske som er helt, personlig ydmyk, åpen og ærlig. Men det trenges ingen prestevigsel for å være et sånt menneske. Da kan du klare deg med sunt folkevett og personlig modenhet. Men også en prest skal ligne et ekte menneske. Slik var Jesus, vårt forbilde og vår Herre." Dette

er spennande. Det er sjølv sagt ikkje dogmatisk uproblematisk å seie at Jesus *likna* "et ekte menneske". Skildringa av prestens dobbeltrolle gjer også bruk av ei vanskeleg sontring mellom det ytre og det indre: "Vær moderne utenpå, i måten å leve på, tenke på og tale. Men vær tidløs i hjertet!" Men eg tenker at spenninga mellom desse to ordinasjonstalane kan skape eit rom for ein open og raus samtale om forholdet mellom å vere prest og (med-)menneske, og også kanskje gi inspirasjon til å setje nye ord på kva meininga med ordinasjonshandlinga er.

Etter alt som er skrive i kyrkjelege samanhengar om seksualitet, er det spennande at ingen av talene nemner noko om ulike legningar og heller ikkje (i det skriftlege materialet) seier noko om ordinandens privatstatus. Her er det faktisk ikkje eit ord til eller om presteektefelle og den nye prestefamilien! Eg ser for meg at det er dei fleste glade for. Meir overraskande er at så få av talane gjer noko særleg ut av prestens forhold til politiske og sosialetiske utfordringar. Det er faktisk berre Nordhaug som understrekar at solidariteten med "verdens undertrykte folk" og også stadig å påminne om miljøkrisa er noko som følgjer av ordinasjonsforpliktinga til å "holde seg til Guds ord". Denne preika er også, så vidt eg kan sjå, den einaste som uttrykkeleg vel bibeltekst ut frå kyrkjeårstida, her første søndag i fastetida. Materialet viser også at ordinasjonstalar ikkje er staden for å leite etter rådgiving om korleis presten skal forstå sin rolle som åndeleg leiari i ein kompleks leiingsstruktur i kyrkje-lydar og bispedøme. Ingen tematiserer heller kyrkja sitt forhold til kongen, staten eller lokal-kommunen.

Forbettringspotensial?

Det er spennande at Luthersk Kirketidende har valt å sjå nærmare på denne viktige og lite påakta talesjangeren. Meininga med denne kommentaren har ikkje vore å gi karakterar til dei ulike talane. Eg meiner jo at karakterar kan ein berre gi dersom oppgåvene og måla er klart definerte. Og gjennomgangen av dei ulike talen har nettopp vist at det ikkje føreligg nokon konsensus og heller ingen konsise forskrifter om sjangeren til og målet med denne talen.

Gjennomlesinga av dei ulike talane har gitt

meg eit inntrykk av at det finst eit forbettringspotensial her. Kanskje skulle ein bruke litt tid på eit bispemøte med å snakke om erfaringar og målsetjingar med denne talen? For eg trur ein slik tale også kan ha vidare offentleg interesse. På nettet kan ein interessant nok finne fleire nokså detaljerte referat frå ordinasjonstalar frå lokalavisene. Eg trur jo at dette ofte har sin grunn i at dei aktuelle biskopane (som Skjevesland t.d.) har tatt på alvor at det er

ein offentlig tale og derfor også levert eit manus eller ein presis kortform til lokalpressa eller kyrkjelydsbladet. Ordinasjonstalen kan vere interessant lesnad også for dei som ikkje var i kyrkja den dagen, særleg dersom han kan gi nye, utprøvande og modige svar på spørsmål som: Kva er eigentleg vitsen med denne stor-slagne handlinga vi kallar presteordinasjon, i dag? Kva er det særreigne ved kyrkja? Og framfor alt: Kva er evangeliet? I dag og her?

REIESTIPEND BISKOP STØRENS LEGAT

Yngre prester i Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland, Hamar, Nidaros og den del av Møre som tidligere tilhørte Nidaros bispedømme, kan søke om stipend fra Biskop Størens legat til opphold i utlandet til teologisk studium, herunder innbefattet studium av kirkelige forhold og religiøse bevegelser. Søknad med opplysninger om planlagt studium, kostnader og finansieringsplan sendes Biskop Støren og hustrus legat v/ Nidaros biskop, Erkebispegården, 7013 Trondheim innen 15. september 2012.

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKADEMIET

Det teologiske Menighetsfakultet arrangerer i samarbeid med godkjente kurssteder
PASTORALKLINISK UTDANNING (PKU) - 20 STP

11 sammenhengende kursuker høsten 2013

Lovisenberg Diakonale Sykehus, Oslo og Institutt for Sjelesorg, Modum Bad klinikken

For begge kurs gjelder: Kursavgift: kr. 22.000

Søknadsfrist: 15. september 2012

For nærmere info. se **mf.no**

”Og de drakk seg fulle sammen med ham”

– kritisk merknad til den nye oversettelsen av 1 Mos 43,34

AV INSTITUSJONSPREST ARILD VØLLESTAD, FOU-AVDELINGEN VED ROGALAND A-SENTER

Kapittelet som helhet forteller om det gripende møtet mellom Josef og hans brødre i Egypt. I Bibelselskapets nye oversettelse (Bibel 2011) avsluttes fortellingen slik, v 33–34:

”Brødrene fikk sitte rett foran Josef, den eldste øverst og den yngste nederst. Da så de forundret på hverandre. Han lot dem få rettene på sitt eget bord, og han lot Benjamin få fem ganger så mye som de andre. Og de drakk seg fulle sammen med ham.”

Etter min vurdering er siste ledd en lite treffende oversettelse. Det er grunn til å frykte at den for mange av dagens norske lesere vil punktere tekstens høystemhet og i verste fall lede tankene i retning av en slags røpefest.

Bibelen ingen avholdsbok

Mitt poeng er ikke å fremstille de bibelske personer som idealiserte dydsmønstre; det ville være i strid med Bibelens ofte særegne realisme. Mitt poeng er heller ikke å påstå at Bibelen er en avholdsbok. Vin har i mange bibelske skrifter positive nasjonale og religiøse overtoner, på linje med f.eks. granatepler, melk og honning. Når en del kristne avholdsfolk hevder at vinen i Bibelen egentlig var alkoholfri, er det historisk-eksegetisk et grunnløst standpunkt (samtidig som Bibelen har mange advarsler mot misbruk av vin og sterk drikk – men det er en litt annen debatt).

Et hovedsikte i 1 Mos fra kapittel 12 og utover er Jahves/Elohims utvelgelse og føring av sitt folk i historien. ”De troendes forhold til alkohol” er ikke på noe sted en hovedsak, og vår tids

alkoholdebatter om skjenketider og forebyggingskampanjer i regi av Helsedirektoratet ligger langt utenfor tekstenes horisont!

Alle de bibelske skrifter er som kjent blitt til i en førvitenskapelig tidsalder. Derfor var de bibelske forfattere antagelig ikke opptatt av beruselsesgraden på samme måte som vi er i vårt samfunn, som har definerte promillegrenser og forholdsvis eksakte måleinstrumenter. De ganger beruselse kritiseres i bibelske tekster, bygger det på umiddelbar observasjon av personenes adferd eller på folkelige erfaringer om langsiktige konsekvenser.

Leksikalsk betydning versus kontekst

På et rent språklig grunnlag er Bibel 2011-oversettelsen av det aktuelle vers fullt mulig. Og bibeloversettelser fra ulike epoker har formuleringer som noen ganger leder tankene i retning av ”sosial drikking”, andre ganger i retning av å drikke seg full. Her noen eksempler fra det tilfeldige utvalg av bibler som jeg har i mine hyller:

Dansk Bibel-Udgave fra 1744, utgitt i Norge av Olaus Nielsen i 1858 (for øvrig visstnok i protest mot Det norske Bibelselskaps nyeste utgave den gang!): *”... og de drak, og de bleve drukne med ham.”*

Bibelselskapets riksmålsutgave fra 1930: *”... og de drakk, og de drakk sig glade sammen med ham.”*

Bibelselskapets nynorskutgave fra 1938: *”Og dei drakk med han og vart fjåge”*

Bibelselskapets bokmålsutgave fra 1978 (NO-78): "Så drakk de med ham og ble lystige."

Bibelselskapets nynorskutgave fra 1978: "Og dei drakk med han og kom i godlag."

Deutsche Bibelgesellschaft: Die Bibel nach der Übersetzung Martin Luthers, 1984: "Und sie tranken und waren fröhlich mit ihm."

Fransk utgave ved L'Ecole biblique de Jerusalem, 1975: "Avec lui ils burent et s'enivrerent." (Verbet s'enivrer betyr å være beruset, drikke seg full).

The Bible Societies: Good News Bible – Today's English version, 1976: "So they ate and drank with Joseph until they were drunk."

Et springende punkt i 1 Mos 43,34 er oversettelsen av verbet *sakar* som leksikalsk sett uomtvistelig har grunnbetydningen "å være drukken", "å bli beruset" (Kilde: W. Gesenius: A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament", Oxford 1974).

Konteksten indikerer et høytidelig måltid

Men så er det dette med konteksten. På generelt grunnlag kan det ikke være tvil om at fortelleren/fortellerne av 1 Mos her mener å skildre et særdeles høytidelig måltid. At hungerstruede folk fra Kanaan får audiens hos den høyeste kongelige embetsmann i Egypt, en av de daværende politiske og kulturelle stormakter, er noe annet enn en hvilken som helst fest i en enkel nomadisk bosetning (selv om de sikkert også der hadde sine rituelle rammer).

Versene 24–26 gir klart inntrykk av en høytidelig rituell opptakt, når bestyreren av Josefs hus fører dem inn i huset og gir dem vann til å vaske føttene, og de gjør gaven klar "for Josef skulle komme ved middagstid".

Nå er ikke 1 Mos 43 et detaljert referat fra et festmåltid i Egypt; det er teologisk tolket historie. De ulike "kildeskriftene" i mosebøkene dateres vanligvis til perioden ca. år 1000–500 før Kristus, mens selve hendelsen med Josefs møte med sine brødre – i den grad vi i det hele skal oppfatte den som en historisk hendelse – ut fra gjengse tidsskjemaer for fedrehistorien – kanskje kan plasseres til ca. år 18–1600 før Kristus. Det er altså mange hundre år mellom den angivelige hendelse og nedskrivningen.

De skikker for høytidelige måltider blant gjete menn som vi aner i 1 Mos 43, må derfor antas å være en gjenspeiling av skikkene i Israel i den tidsepoke da 1 Mos ble til. Men uansett spørsmål rundt datering og historisitet må fortelleren ha hatt som hensikt å vitne om et høytidelig, rituelt måltid i en avgjørende fase av Jakob-slektens liv.

Claus Westermann (Genesis, BKAT, 1982, s 135) fremholder at brødrene "på underfullt vis er den høye embetsmanns gjester", og han viser bl.a. til 1 Mos 18, Abrahams måltid for de tre budbærerne, som et sammenligningsgrunnlag for vår tekst.

Måltidet er en etappe på vei mot forsoning, ikke forkludring

Westermann (anf. skr. s 137) nevner videre at lystigheten under måltidet bringer fortellingen opp på et foreløpig høydepunkt, et høydepunkt som dramatisk styrter sammen i kap 44 gjennom anklagen om at brødrene har stjålet Josefs sølvbeger. Men denne prøvelse er nødvendig for at Josef i kap 45 kan fortelle hvem han er, noe som blir innledning til et relasjonens til brødrene gjenopprettes i de følgende kapitler.

Gerhard von Rad har følgende bemerkning til v 34: "Å av og til beruse seg på vin gikk ikke for å være uanstendig, men hørte med til en festlig sammenkomst" (Das erste Buch Mose, Neues Göttinger Bibelwerk, 1972, s 319).

Samtidig som GT inneholder mange advarsler mot fyll, f.eks. Jes 5,11 "Ve dem som jager etter sterk drikk fra tidlig morgen av, som sitter til sent på kveld og blir hete av vin" (Bibel-2011) – og ut fra konteksten kan det ikke være den slags festligheter i Mos 43 vil fortelle om.

Det ovennevnte gjenspeiler to tidløse erfaringer. På den ene side at fellesskap og lystighet rundt alkohol kan være velegnet til kontakt og det vi i dag kaller relasjonsbygging. På den annen side at det å drikke seg full ofte leder til forkludring av fellesskap.

Gesenius oversetter *sakar* i kap 43,34 med "social drinking", som altså går i favør av f. eks. NO-78 ("Så drakk de med ham og ble lystige").

Her er det forresten interessant å sammenligne med 2011-oversettelsen av *sakar* i 1 Mos 9. Vers 21 lyder slik: "Noa begynte å dyrke jorden, og han plantet en vinmark."

Om dette skriver von Rad (anf. skr. s 103) at ved å anlegge en vinmark har Noa brakt trøst til jorden, som i noen grad mildner syndflodens forbannelse. Dette er på linje med et syn på vin som er utbredt i GT, nemlig at den er en edel Guds gave; jfr. Sal 104,15: *"vinen gir mennesket glede"* (Bibel-2011).

Men så kommer v. 21: *"Da han drakk av vinen, ble han full og kledde av seg inne i teltet."*

I denne konteksten gir det mening å oversette *"ble han full"*, ettersom hendelsen fikk negative konsekvenser. Og Gesenius har her *"became drunken"*. Selv om teksten som helhet er noe dunkel, er det tydelig at hendelsen utløser ubehag blant hans sønner; jfr. at Sem og Jafet går baklengs inn i teltet og legger en kappe over farens nakne kropp. Da Noa våkner av rusen og skjønner dette, fører det til en stigning av konflikten ved at han forbanner sin yngste sønn (v 25).

Litt om rusforskning, og om norsk språkfølelse i dag

Vi kan selvfølgelig ikke mekanisk tilbakedatere innsikter fra dagens rusforskning til gammeltestamentlig tid. Men en uttalelse fra professor i sosialantropologi ved Oslo universitet, Hans Christian Sørhaug kan likevel være verd å ta med seg: *"Nesten all rusgiftbruk er jo i sin opprinnelse religiøs og sterkt ritualisert og kontrollert. Det som skjer i moderne samfunn, er jo at bruken av dem er blitt individualisert"* (fra tidskriftet *"Mot rusgift"* nr 3/11). Selv om denne uttalelsen er av generell art og ikke sikter mot GT, er det nærliggende å tilkjenne den relevans også for vår tekst.

Og angående individualiseringen: Når nordmenn i dag hører om at *"noen drakk seg fulle"*, ser de lett for seg at enkeltindivider har overskredet fellesskapets grenser. Mens 1 Mos 43 forteller om et måltid som på sikt styrker fellesskapet.

Blant folk flest i dagens Norge kan man i ulike grupper få ulike svar på hva de forbinder med uttrykket *"å drikke seg full"*. Men for de aller fleste heller uttrykket i negativ retning. De ser for seg folk som i brylluper, gebursdager og på firmafester gjerne blir overdrevent personlige på egne eller andres vegne, snakker høyt, eventuelt skjeller ut sjefen eller på andre måter overskrider grenser. Eller folk som sjangler på gata eller havner på galeien i utlandet – eller de ser for seg mystiske mandagsfravær på jobben (Dessuten er ordet full opphav til åpenbart negative betegnelser som f. eks. *"pære full"*, *"stupfull"*, *"skitfull"* og lignende).

En rask og uvitenskapelig runde blant en del medansatte her på min arbeidsplass bekrefter entydig slike negative forståelser.

Vi kan diskutere eksegetiske detaljer inntil det absurde. Men et hovedspørsmål for en oversettelse blir nåtidig norsk språkfølelse, noe da også Bibelselskapets lansering av 2011-oversettelsen i rikt mål har vektlagt.

Samlet sett synes jeg at f. eks. NO-78 *"så drakk de sammen med ham og ble lystige"* / *"og dei drakk med han og kom i godlag"* er mye mer treffende enn 2011-oversettelsen. Disse oversettelser overlater dessuten en del til fantasien – en åndsevne som bibeloversettelser gjerne må ha som mål å stimulere heller enn å låse.

Jeg tror (visst) på Den Hellige Ånd

AV FRED RIKTOR, PENSJONERT LEKTOR/PREST

Tilgi min noe uforsiktlige omskrivning av åpningsordene i tredje trosartikkel, men det er dessverre en kjensgjerning at det finnes mye uklarhet i menneskers tanker om DHÅ, utenfor kirken, men sannelig også innenfor! Noen har uttrykt at DHÅ er et underkommunisert tema i vår kirke. Det er mildt sagt. Kanskje må uviselighet fra visse karismatiske hold ta noe av ansvaret for at det er blitt slik. Noen av sporene har skremt mange til å tenke at dette med DHÅ, "det er fa'li, det!" Det jeg har hørt av forkynnelse om DHÅ i vår norske kirke gjennom to mannsaldre, har vært blodfattig og preget av fravær av erfaring. Pinsedag er "kirkens fødselsdag", sies det, og det var det man hadde å si om den saken. Men vi har da mer å forkynne! Pinsens tid har ikke tatt slutt. Vi lever i den. Pinsens tid er kirkens tid, og det er Åndens tid. Det er nå! NT vrimler av viktig undervisning om dette emne, og likevel tier vi nesten stille om saken.

Jeg mistenker at våre bibeloversettelser må bære noe av ansvaret for at det er blitt slik. Tar vi oss bryet med å lese alle helligåndstedene i den greske grunntekst, vil vi snart se at oversettelsene ofte i beste fall er tilfældige, i verste fall villedende. Hva jeg mener? Jeg mener at når grunnteksten skriver *Den Hellige Ånd* med bestemte artikler (*to pnevma to hagian*), bør oversettelsen også gjøre det. Og når grunnteksten skriver *helligånd* uten artikler (*pnevma hagian*), bør oversettelsen også gjøre det. For det mer enn aner meg at det her kan være et spor til en grunnleggende viktig informasjon

om DHÅ, nemlig en klar distinksjon mellom *DHÅ som person* og *DHÅs kraft/utrustning*.

Jeg har i løpet av noen år stilt spørsmål om dette til flere som er langt mer greskkyndige enn meg. Til nå har jeg ikke fått noe tilfredsstillende svar. Kanskje finnes det noen blant LKs mange faglig velkodde lesere som har studert dette nærmere? Mitt spørsmål kan kort formuleres som følger:

Går dette om hverandre i NT, eller skiller den greske grunntekst mellom DHÅ som guddommelig person og den kraft, den utrustning og de gaver som DHÅ gir? Skiller grunnteksten i tilfelle på en slik måte at en kan se det av grammatikken? Hvis det siste er tilfelle, kan det virke som om dette ikke er sett eller vektlagt av oversetterne.

I norske oversettelser virker det ofte tilfeldig hva de greske uttrykk er oversatt med, men det samme gjelder de oversettelser til andre språk som jeg har tilgang til. I det følgende viser jeg til noen få eksempler i 1978-oversettelsen. Alle greske uttrykk er transkribert av hensyn til ikke-greskyndige lesere. Se f eks:

Joh 20,22: "Så åndet han på dem og sa: Ta imot *Den Hellige Ånd*." (gr.: *pnevma hagian*, uten artikkel).

Apg 1,5: "... dere skal om noen få dager døpes med *Den Hellige Ånd*." (gr.: *pnevmati hagiå*, uten artikkel), mens 1,8 har: "... og dere skal få kraft når *Den Hellige Ånd* kommer over dere." (gr.: *tou hagiou pnevmatos*, med artikkel).

Apg 2,4: "Da ble de alle fylt av *Den Hellige Ånd*..." (gr.: *pnevmatos hagiou*, uten artikkel), "...

etter som *Ånden* gav dem å forkynne.” (gr.: *to pnevma*, med artikkel).

Apg 4,8: ”Da ble Peter fylt av *Den Hellige Ånd...*” (gr.: *pnevmatos hagiou*, uten artikkel).

Apg 7,55: ”... Stefanus var fylt av *Den Hellige Ånd...*” (gr.: *pnevmatos hagiou*, uten artikkel).

Apg 8,15: ”De kom ned og ba for dem at de skulle få *Den Hellige Ånd...*” (gr.: *pnevma hagian*, uten artikkel).

Apg 11,15: ”... da jeg begynte å tale, kom *Den Hellige Ånd* over dem...” (gr.: *to pnevma to hagian*, med artikkel), men v 16: ... dere skal døpes med *Den Hellige Ånd...*” (gr.: *pnevmati hagiâ* uten artikkel).

Ef 5,18: ”... bli fylt av *Ånden...*” (gr.: *en pnevmati*, uten artikkel).

1 Tess 1,5: ”... da vi forkynte evangeliet hos dere, skjedde det ikke bare i ord, men også i kraft, ved *Den Hellige Ånd...*” (gr.: *en pnevmati hagiâ* uten artikkel). Jfr. 1 Kor 2,4.

2 Pet 1,21: ”... drevet av *Den Hellige Ånd* talte mennesker...” (gr.: *pnevmatos hagiou* uten artikkel).

Når Paulus i Ef 1,13–14 skriver om DHÅ som seglet den troende er merket med, pantet på vår arv, skriver han om DHÅ med dobbelt artikkel (*tâ pnevmati tâ hagiâ*). Da tenker Paulus tydelig analogt med formularet i vår dåpsliturgi: ”... har nå gitt deg sin *Hellige Ånd*”. Den som tror, har DHÅ (Rom 8,9 o.a.). Men hvorfor skriver da Paulus (i Ef 5,18) til disse troende i Efesos, som altså har DHÅ, at de må bli fylt av *Ånden* (eg. bli åndsfylt!)? Slik jeg mener å oppfatte det, er dette et av de steder som sterkt bidrar til klarhet, for grunnteksten har *en pnevmati*, altså uten artikkel. Viser ikke disse to steder i brevet til efererne *en klar distinksjon mellom DHÅ som person og kraften/utrustningen som DHÅ gir*? Det er jo også kraften (*dynamis*) Jesus gir løfte om i Apg 1,8: ”... dere skal få kraft når DHÅ kommer over dere.

Ovenfor har jeg stilt mitt hovedspørsmål markert med understrekning. Det er interessant å se at professor Olaf Moe i sin Johanneskommentar skriver flg. til 7,39: ”*Det han (Johannes) forbeholder tiden efter Jesu forklarelse, er Åndens nærvær i den forstand at alle troende får den som gave. Merk mangelen av artikkel: to pnevma var der allerede, men ikke pnevma som*

nytt livsprinsipp for hver enkelt troende. Det er pinsedagens erfaring evangelisten her sikter til” (uthevet av meg).

Denne distinksjon har jeg sett få andre steder, men brødrene Storm og Monsen i Den frie evangeliske Alliance Misjon – som ved selvstudium lærte seg gresk og hebraisk – har studert alle forekomster av *Den Hellige Ånd* (*to pnevma to hagian*) og *Ånd* (*pnevma hagian*) i det greske NT og konkludert med at i *nesten alle sammenhenger viser DHÅ* (*to pnevma to hagian*) på gresk skrevet med to artikler *nesten utelukkende til DHÅ som guddommelig person. Når gresk har HÅ* (*pnevma hagian*) uten artikler, viser sammenhengen at det *nesten alltid handler om den kraft/utrustning DHÅ gir*. Brødrene Storm og Monsen har altså sett det som professor Moe bemerker, men de har sett at det er en gjennomgående skrivemåte i NT (Storm-Monsen: *TO PNEVMA TO HAGION – Ånden Den Hellige*, Cammermeyers Boghandel, Oslo 1949).

Jeg skulle gjerne tatt en mye grundigere gjennomgang av alle helligåndstedene i NT, men plassen tillater ikke det. Det er imidlertid fritt fram for enhver gresk-leser å etterprøve min antakelse.

Når jeg bekjenner at jeg tror på DHÅ, er det den guddommelige person jeg bekjenner, ikke den kraft, den utrustning, de frukter eller de gaver han gir. Men jeg får jo tro at DHÅ gir alt dette – og mer til! Om bibeloversetterne i sterkere grad hadde sett og tatt hensyn til dette som jeg mistenker at grammatikken i NT gir oss hjelp til å se, kunne forkynnelse og undervisning i en ganske annen utstrekning hjelpe de troende til å skjønne forskjellen på det å ha fått DHÅ som pant og segl, med ord av Paulus, se Ef 1,13–14, og det å få en åndsfylde i betydningen kraft, slik vi må forstå at Paulus tenker det i f eks Ef 1,18–20 og det fantastiske avsnittet i Ef 3,14ff. Jeg registrerer at de fleste kristne jeg snakker med om dette, i beste fall har en diffus oppfatning av DHÅ. Dette gjelder også pinsevenner; for mange av dem er DHÅ rett og slett kraften. Skriften har et mye rikere bilde – rikt for at kirken og vi som enkelt-troende skal eie og leve i og bruke denne rikdommen!

SØNDAGSTEKSTEN

Sjur Isaksen, Frode Granerud og Kjell A. Skartseterhagen

14. søndag i treenighetstiden / Vingårdssøndagen

2. september 2012

Prekentekest: Luk 17,7–10

Lesetekster:

5 Mos 8,7.11–18

1 Kor 3,4–11

Fortelling: Matt 20,1–16

Poetisk tekst: Jes 27, 3a;3b;6b Omkvad: Jes 5,1a

En dag på flyttefot

Da arbeidet med ny tekstbok for kirken ble igangsatt, lå det også i utvalgets oppdrag å revurdere navn og plassering på kirkeårsdagene. Det førte blant annet til at Kristi Forklarelsesdag i forslaget fra 2008 ble plassert midt på sommeren. Høringsrunden brakte den dagen tilbake i førfasten, men til gjengjeld ble Vingårdssøndagen flyttet fra førfasten, først til 12. søndag og deretter til 14. søndag i treenighetstiden. Tanken bak denne flyttingen var at en dag som tematiserte arbeidet i Guds rike, med fordel kunne komme i oppstarten av et arbeidssemester i kirken. Så nå skal vi for første gang feire vingårdssøndag i begynnelsen av september. Om dagen har vært på flyttefot, har den tatt med seg tekstene på flyttelasen. Alle de 3 tekstene ble også tidligere lest på Vingårdssøndagen.

Er så disse tekstene egnet til å begeistre og motivere menigheten for en ny høst? Når det gjelder evangelieteksten, kan man jo lure. Det er i alle fall relativt motkulturelt anno 2012 å oppfordre medarbeidere til å betrakte seg selv som unyttige tjenere. På vingårdssøndagen vil vi gjerne oppmuntres til tjeneste i menigheten. Men det som møter oss i disse ordene fra Jesus, er ikke umiddelbart egnet til å styrke selv-

følelsen. Det er ikke slik vi tror at disipler motiveres og oppmuntres i et moderne og pedagogisk bevisst demokrati. Dette klør ikke særlig i øret. Men kanskje er det likevel noe avlastende og befriende ved dette perspektivet?

Tekst og budskap

Nærkontekst: Det ville ikke vært unaturlig å ta med v 5–6 i dette avsnittet, slik perikopen er avgrenset blant annet i tekstboken for Evangelical Lutheran Church in America. Forhistorien er jo at disiplene ber Jesus om å få større tro. At disiplene ber om dette, er ikke underlig. Lukas-evangeliet understreker mange ganger hvor krevende det er å være disippel (se f.eks. 14,25–34); det mangler heller ikke utsagn fra Jesus som påpeker (og kritiserer?) disiplenes manglende tro. Men når disiplene så ber om større tro, går ikke Jesus veien om trosstyrkende eller bekreftende utsagn. Han går motsatt vei: Just do it! Når vi sier at tjenesten skal vokse fram av et tillitsfullt trosforhold til Jesus, sier Jesus at det bare er å sette i gang, uten å vente all verdens bekræftelser på forhånd. Vi ber vel saktens også om større tro, sterkere overbevisning og mer inderlighet. Men Jesu svar er at tjenesten ikke avhengig av noe av dette; vi er tjenere fordi Jesus er Herre.

Hovedordet i teksten finner vi vel i vers 7: Tjener – *doulos*. *Doulos* betyr strengt tatt ikke tjener, men *slave*. Vi må se for oss en bonde som var rik nok til å eie en slave, men ikke rik nok til å eie mange slaver. Derfor arbeider denne stakkars slaven både ute på markene og inne i huset. En samfunnsstruktur som vi anser for uverdigg, blir brukt av Jesus til å understreke et poeng, uten at Jesus selv setter spørsmålsteget ved denne samfunnsstrukturen. Det

er trolig for å mildne dette ”moderne anstøtet” at *doulos* i denne sammenhengen blir oversatt med tjener og ikke slave. Men en slave var eid av sin herre og var totalt avhengig av sin herres nåde. Vi er vel omtrent like avhengige av Gud?

Når vi leser dette avsnittet i dag, vil billedbruken altså kunne kjennes som en *provokasjon*. Men kanskje kan den teologiske betydning også kjennes som en *nåde*.

Provokasjon

Jesus var en provokatør. Både ord, handlinger og væremåte var til forargelse, i særdeleshet for dem som hadde en makt de ville forsvare. Men gjennom kirkens lange historie er mange av hans sylskarpe iakttagelser og overraskende uttrykksmåter blitt harmonisert. Vi er rett og slett blitt så vant til å lese i Bibelen, at det som opprinnelig var en provokasjon, i dag er blitt til en mild påminnelse. Vi får de fleste av Jesu radikale utsagn til å bli glattere enn de var ment. Men noen ganger er det omvendt. Dagens tekst oppleves trolig *mer* provoserende i dag enn da de først ble uttalt. På Jesu tid var denne billedbruken naturlig, ja nesten selvfølgelig. Det skisserte forholdet mellom slave og herre, tilhørte den hverdagsvirkelighet ingen satte spørsmålstejn ved. At Jesus bruker dette forholdet som bilde på relasjonen mellom Gud og mennesket, var heller ikke særlig overraskende. Gud er hellig og opphøyd. Jesus gjenga bare det som allerede var et allment syn på Gud og forholdet mellom Gud og mennesker.

For oss fungerer ikke bildet naturlig på samme måte. Vårt arbeidsliv er regulert med avtaler og forpliktelser; vi er trenet til å se hverandre og våre relasjoner gjennom brilleglass som er farget av demokrati og likestilling, idealer som nok har en tydelig kristen forankring og motivasjon, men som er typisk *moderne*. Men Gud lar seg ikke innlemme i rekken av likeverdige forhandlingspartnere. I en kultur der mennesket er blitt alle tings målestokk, gir Jesus oss en skarp påminnelse om Gud ikke lar seg innordne i periferien av den sirkel som omgir mennesket. Gud er selv sentrum og opphav til alt som er skapt. Dette er nok en provokasjon. Men jeg synes først og fremst det er en befriende nåde.

Nåde

For vår tjeneste betyr dette at vi ikke har utvalgt ham, men at han har utvalgt oss. Jeg kan slippe å stå opp hver morgen og tenke: Hvordan skal jeg i dag komme i best mulig posisjon i forhold til Gud? Hva må jeg gjøre denne dagen for å skaffe meg en tryggere og friere plass i Guds rike? Alle slike spørsmål blir irrelevante når Gud er ubestridt Herre. Det er befriende at det ikke finnes noe fortjenesteprinsipp eller noen forhandlingsstrategi. Her får jeg ingenting på grunn av det jeg gjør. Jeg får alt på grunn av det han gjør. Han er ubestridt Herre. Men da må jeg også si noe om hva slags Herre han er. Der strekker ikke Jesu bilde til. Det finnes ingen jordiske herrer eller slaveholdere som likner tilstrekkelig på Gud til at jeg fullt ut kan hvile i det bildet. Gud er en annerledes herre. Jeg kan bare hvile i det forbildet Jesus selv gir gjennom sitt eget hengivne liv. For han er den herre som selv skal binde opp kjortelen og ydmykt servere sine unyttige tjenere.

Hvis vi likevel skal betrakte tjenesten ut fra mer moderne bilder av forholdet mellom ledere og underordnede, hvordan tenker vi oss dette forholdet? Jeg tror de fleste av oss er vant til å tenke på Jesus som en fortrolig venn som vi kan legge fram alle våre bekymringer for. Kan han samtidig være en ubestridt Herre? Begge bildene av Jesus er sanne, samtidig, men de viser til ulike sider ved forholdet mellom Jesus og hans disipler. Det er sant at han kaller oss venner, at han delte alt med oss. Det er *samtidig* sant at han er ubestridt overordnet og utenfor alle tariffavtaler.

Sammen med andre utsagn fra Jesus om disippelskap, gir det grunnlag for å si følgende på Vingårdssøndagen:

- Det er bruk for oss i Jesu tjeneste, men ikke nødvendigvis fordi vi er så fantastiske.
- Vi får oppgaver det er mulig å løse, ikke nødvendigvis supersofistikerte oppdrag.
- Som tjenere får vi det vi trenger dag for dag, men ikke nødvendigvis på forskudd.

Lykke til!

SJUR ISAKSEN
Universitetslektor, MF

15. søndag i treenighetstiden

9. september 2012

Prekentekest: Luk 10,38–43

Lesetekster: 2 Mos 19,1–6 og Fil 4,10–14

Til dagen

Det er ikke så mye å si til selve dagen. Det er en ganske vanlig søndag i treenighetstiden, tidlig på høsten. Og på denne ganske vanlige søndagen skal vi nærme oss et ganske vanlig tema i troens liv: Forholdet mellom tid sammen med Jesus og tjeneste for Jesus. Begge deler er egnet til å skape dårlig samvittighet. "Jeg burde ha vært flinkere til å prioritere tid til Bibel og bønn." "Jeg burde ha vært flinkere til å stille opp for menigheten." Målet for forkynnelsen denne dagen må være ikke å gi skyldfølelse, men å gi oppmuntring og veiledning til både tilbedelse og tjeneste, og hjelp til å se hva som er det nødvendige.

Til teksten

Marta og Maria leser vi om i denne teksten, og i Johannes 11 og 12 i fortellingen om oppvekkelsen av Lasarus og begivenhetene før påske. I denne teksten er det kun søstrene som opptrer, og i vers 38 får inntrykk av at det er Marta som er husfruen. Dermed er det også naturlig at hun umiddelbart går til oppgaven med å stille i stand for Jesus og disiplene som er kommet på besøk; alle som har prøvd, vet at det er ganske mye som skal gjøres når 13 mennesker kommer på besøk. Vi kan dessuten anta at dette var en velstående husholdning, ettersom Maria i Johannes 12 hadde tilgang til nardussalve til en verdi av 300 denarer. Da er det også grunn til å tro at Marta gjerne ville servere de celebre gjestene et godt og omfattende måltid, og ta godt vare på dem på alle måter.

Det overraskende i teksten er at Maria gjør som hun gjør. Én ting er at hun lar være å hjelpe til. Men hun setter seg også ved Jesu føtter for å ta imot hans undervisning sammen med disiplene (i grunnteksten står det et "og", som viser at hun var en av flere som satt ved Jesu føtter; de andre må rimeligvis ha vært de tolv.). Det var vanlig at en jødisk rabbiner satt på en stol og underviste med disiplene sine på gulvet, men at en kvinne skulle ta plass blant dem, var uhørt. Derfor var kanskje Marta ikke

bare irritert på søsteren fordi hun ikke hjalp til, men også fordi hun inntok en plass der hun ikke hadde noe å gjøre. Hvem tror hun at hun er?

Jesus har imidlertid ved flere anledninger vist at han har en mer åpen holdning til kvinner enn det som var vanlig på denne tiden; det er det ikke minst evangelisten Lukas som forteller oss. Kanskje er Marta også litt misunnelig på søsteren og skulle gjerne ha sittet der selv. Men hun er da en ansvarlig husfrue som ikke vil være bekjent av å gjøre en dårlig jobb når Jesus selv kommer på besøk.

Jesus snakker ofte om å tjene. Senere i Lukas-evangeliet sier han at lederen blant disiplene skal være en tjener (22,26), og i Joh 13 demonstrer han det selv ved å vaske disiplenes føtter. Dermed er Martas tjenersinn i seg selv et forbilledlig eksempel på den holdning Jesus vil at hans disipler skal ha. Det problematiske er at hun prioriterer tjenesten framfor det som er enda viktigere for en disippel, nemlig å ta imot lærerens undervisning. Det er en god ting å ta imot Jesus ved å stille seg til disposisjon for tjeneste for ham, men enda viktigere er det å ta imot ham som rabbi og Herre, ved å innta plassen blant dem som lytter til ham og lærer av ham.

Til prekenen

Jeg har hørt mye forkynnelse over denne teksten, som har som prosjekt å rehabilitere Marta. Hun ønsket å gjøre det beste for Mesteren, og det å stå i tjeneste for ham er en viktig og god ting. Og det er helt riktig. Men det er viktig å skjelve mellom det som er bra, og det som er nødvendig. Det skal prekenen hjelpe til med denne dagen.

I Guds rike er det mye som er bra. Det er bra å bruke nådegavene sine i tjeneste for Gud og mennesker. Det er bra å vokse og modnes og la seg forme etter Jesu bilde. Det er bra å dele evangeliet med andre mennesker. Men alt dette springer ut av det jevnlig å tilbringe tid ved Jesu føtter. Det er det å pleie relasjonen til ham som gir kraft til tjeneste, helliggjørelse og evangelisering, og derfor er det ikke noe som er viktigere i for en kristen enn nettopp det. Vi må skjelve mellom det som er bra, og det som er nødvendig.

Den daglige stille stunden er mange kristnes

dårlige samvittighet – inkludert for denne skribenten, og trolig for mange av mine kolleger også. Utfordringen er å forkynne om den på en måte som ikke øker den dårlige samvittigheten, men som gir praktisk hjelp til lettere å gjennomføre en stille stund regelmessig. Mye kan sies om hvorfor det er viktig med daglig bønn og bibellesning, men det blir fort lovisk hvis ikke vi også gir tilhørerne hjelp til faktisk å få det til. Her er forslag til noen momenter:

1. Ikke gjør den stille stunden til en prestasjon. Ha et relativt avslappet forhold til den. Ikke tenk at det er en krise hvis du en dag ikke får det til; du får en ny sjanse i morgen. Den som forsøker å ha være disiplinert uten å klare det, vil sannsynligvis likevel gjennomføre flere stille stunder enn den som ikke en gang prøver å være disiplinert. Gud gleder seg over den bønningen som blir noe av.
2. Finn en tid på døgnet som passer for deg, og prøv å holde deg til den. Og NB! Det er ikke noe frommere å be om morgenen enn å be noen som helst annen tid på døgnet. Hvis du sliter med å komme deg opp om morgenen, så vil en stille stund på morgenen være det samme som å be om å mislykkes. Morgen, formiddag, lunsj, ettermiddag, kveld, alt er like bra. Velg et tidspunkt hvor du kan være for deg selv og finne ro. Men ikke ha den stille stunden i sengen! Det blir for rolig.
3. Finn et godt hjelpemiddel. En god bibelleseplan er en god hjelp til å få system i den stille stunden. Bibelleseringsplaner anbefales.
4. Det kan være nyttig å ha den stille stunden sammen med noen. Det skaper forpliktelse og gjør det lettere å følge opp. Ektefeller kan gjerne ha den stille stunden sammen. Eller om man har en kristen kollega på jobb, kan man kanskje finne litt tid i løpet av arbeidsdagen. Det blir dessuten mer spennende når man kan snakke sammen om det man leser, og be for hverandre. En bibelgruppe er også et godt tips, selv om den jo ikke vil kunne treffes daglig.
5. Legg ambisjonene på et realistisk nivå. For de fleste vil det være altfor krevende å skulle be en time om dagen fra starten av.

Husk at dette ikke er en konkurranse om å be lengst og mest, men noe du gjør for å pleie forholdet til Jesus. Et kvarter kan være passe tid å starte med, og hvis man vil, kan man øke litt og litt etter hvert. Men bare hvis man vil. Selv fem minutter er uendelig mye bedre enn ingen ting.

6. Reis på retreat. Det å ha mye kvalitetstid med Gud over noen dager, gir også inspirasjon til bruke tid med ham i hverdagen.

Det er en god ting å ha et disiplinert bønneliv. Men det er viktig ikke å la disiplinen ta motet fra en. Dette er ikke noe vi gjør for å imponere Gud, og ikke noe vi gjør fordi vi blir mer frelst av det. Det er for å gi troen næring, og fordi det blir mer spennende å være kristen når man bruker tid på Bibel og bønn. Og det er fordi Marta-oppgavene, som alle er vel og bra, trenger energi fra Marias plass ved Jesu føtter. Vi kan ikke være gode Marta'er uten først å være gode Maria'er.

Til gudstjenesten

Den nye liturgien åpner for mange nye varianter av forbønnen i gudstjenesten. Hvis tema for gudstjenesten er den stille stunden med Jesus, kan det passe godt å ha forbønnen i form av en bønnvandring, slik at det blir rom for å praktisere stillhet og bønn i forskjellige former.

Jeg foreslår følgende salmer til gudstjenesten:

415: Du Far og Herre, du som rår

479: Deg å få skoda

490: Blott en dag

549/550: Guds ord, det er vårt arvegods / vår fedrearv

638: Opp, jublende sang!

641: Jesus, din søte forening å smake

FRODE GRANERUD
Kap. i Notodden

16. søndag i treenighetstiden

16. september 2012.

Prekentekest: Matteus 5,10–12

Lesetekster: Sal 13,2–6; 1 Pet 4,12–19.

Fortellingstekst: 2 Mos 16,11–18.

Poetisk tekst: Sal 13,2/3/4b. Omkved: v 4a

Om tekster og salmer

Salme 13 har tidligere ikke vært en del av lese-tekstene i gudstjenesten. Denne klagesalmen "Hvor lenge Herre? Vil du glemme meg for alltid?" har i tidebønnene vært salme for onsdagens aftensang.

Bolken fra 1 Pet, med tema "ildprøven", har ikke vært episteltekst tidligere. 2 Mos 16,11–18 var tidligere andre tekstrekkes lesetekst på fjerde søndag i faste. Teksten forteller om "Panis Angelicus", "Brødet fra himmelen". Forbindelsen mellom fortellertekst og evangelietekst kan være "brødet fra himmelen" – "lønnen i himmelen". Det som er til gode for oss i himmelen, hjelper oss på vår vandring her. Det er håpets ressurser som gir styrke til å tåle i bekjennelsens situasjon.

Evangelieteksten var tidligere, sammen med innledningen av Bergprekenen med saligprisningene, tekst på Allehelgensdagen. Det gjorde disse tre versene til en avrunding av saligprisningene. Nå står de for seg selv, og tema blir mer fokusert på den ene saligprisningen som gjelder når "de for min skyld håner og forfølger dere, lyver og snakker ondt om dere på alle vis. Gled og fryd dere..." Det er interessant å iakttå at teksten fra Petersbrevet har en liknende saligprisning: "Salige er dere når dere blir spottet for Kristi navns skyld, for Guds Ånd, herlighetens Ånd, hviler over dere." (v 14) Bergprekenen fortsetter med "jordens salt og verdens lys".

Evangelieteksten

priser dem salige som "blir forfulgt for rettferdighets skyld", og lønnen betones i begge vers: "Himmelriket er deres," slik det også lød i vers 1 til dem som "er fattige i ånden". Rettferdigheten er den livsholdning som Jesus representerer, og som Bergprekenen presenterer. I vers 11 og 12 går tiltalen over i andre person, og tyngdepunktet blir på "lønn". Det siste verset er en avslutning av alle saligprisningene – et gledesutbrudd. Jesu disipler har noe i vente i himmelen som gjenspeiler det

offer de gjør her på jorden – der de må motta urettferdighet og lidelse uten å kunne gjengjelde. Lønnen i himmelen er "stor" – lønnen er lidelsen verdt – målet er veien verdt – det er det som virkelig gjelder. Han som priser salig, er den som selv er kommet fra himmelen og "kjenner stedet"!

Jesu disipler og tilhengere settes i rekke med de profeter som ble forfulgt i Guds folk i fortiden. Det er et tema i senjødedommen, som tas opp av Jesus – det som på mange måter er et paradoks – at Guds eget folk notorisk har forfulgt og drept Guds egne profeter. Derfor er det slik at en ekte profet må regne med forfølgelse, ja, også martyrium.

Prekenen holdes i et miljø der både de innenfor og de utenfor disippelkretsen er tilhørere. Den er derfor kraftig kost som vitnesbyrd betraktet.

 Dag og tema

Det er naturlig å tenke på alle dem som i våre dager må lide for sin tros skyld. Skolegårder og arbeidsplasser kan være tøffe for mange i vårt land også. Selv føler jeg (med alle de forbehold som gjelder for det subjektive perspektiv) at det er mindre mobbing og færre slengbemerkninger nå enn da jeg gikk på skole og gymnas. Kanskje har kirkens rolle i sentrale begivenheter i sorg og glede – kongesigninger eller minnegudstjenester – vært med på å gjøre det å kalle seg kristen mer akseptert i vårt land. Vi er også blitt mer oppmerksom på toleransens utfordring og at alles overbevisning skal respekteres. At det fremdeles er en jobb å gjøre, er dermed ikke glemt.

I alle fall er situasjonen verden over en annen. Norsk Misjon i Øst minner oss her i landet stadig om hvor stort omfanget er av kristenforfølgelse. Jeg henviser til deres hjemmeside og informasjon fra dem. Om denne søndagen ble valgt som "De forfulgtes søndag", så ville det være et klokt valg.

"Salig"

synes å være en tittel som tilhører den som tørster etter noe en ikke har. Tørstens og tørstens mål gjør salig. I vårt norske språk er ordet innarbeidet som den eneste oversettelsen av MAKARIOS. Slik også i tysk – mens i de engelske oversettelser opptrer "Velsignet/"

Blessed”, ”Lykkelig/Happy” – som synes å fokusere mer på livet her og nå enn i himmelen. Ordet synes å sammenføre framtid og nåtid i en nåets rikdom. Vi eier salighet – lykke – NÅ – og den er den samme som venter der framme – og det skjer ved at vi prises – av Jesus.

”Rettferdighet”

DIKAIOSYNÆS – ordet kommer også i vers 6 der de prises salige, som ”hungrer og tørster” etter rettferdigheten. Det er de som hungrer og tørster etter rettferdighet, som også løper risikoen å bli forfulgt for rettferdighets skyld. Det er naturlig å trekke begge vers inn.

I Matteus-evangeliet er ”rettferdighet” et hovedord med både positive og negative assosiasjoner: Jesus blir døpt for å oppfylle all rettferdighet (3,15). I Bergprekenen synes rettferdighet å være den rettferdighet Gud gir – litt senere i vers 20 sier nemlig Jesus: *”Dersom deres rettferdighet ikke langt overgår de skriftlærdes og fariseernes, kommer dere aldri inn i himmelriket.”* Den kan bare være gave og gave fra Gud. I denne tonen finner vi også ordet om at Jesus er kommet for å kalle syndere, ikke rettferdige (9,13). I 6,33 finner vi: *”Søk først Guds rike og hans rettferdighet.”* Denne rettferdigheten kan ikke stilles ut foran menneskene – det er å søke lønn fra mennesker i stedet for fra Gud (slik fariseerne gjør).

Her er det nok mer i sammenhengen å forstå som den rettferdighet som gjelder en rettferdig sak. Det kan være et nøkkelord til å forstå ordet i vår sammenheng. Rettferdighetsbegrepet synes å være et relasjonsbegrep – og slik gir det mening å preke over det også. Mine relasjoner bestemmer hvem jeg er. Et menneske er aldri bare et menneske i kraft av seg selv – men i kraft av sine relasjoner. Slike relasjonstitler er ord som far, mor, nabo, venn, borger, kollega, nabo, besøker. Ved å pleie mine relasjoner pleier jeg også min egen menneskelighet. Jeg blir ”mer menneske” ved å bli ”mer nabo” eller ”mer onkel” eller ”mer venn” eller ”mer svakestes beskytter”. I relasjonssammenhengen er rettferdighet knyttet til – ja: RETTFERD! Et godt ord for en familiegudstjeneste på dagen.

Olavsarv – perspektivnøkkel.

Saligprisningen gjelder ikke dem som klarer å oppfylle – men som hungrer og tørster etter å ta imot – ja, som setter det slik på dagsordenen at det merkes i verden og til og med provoserer motstand. ”Den korsfestede og oppstandne” sier vi i liturgien, ikke bare ”den korsfestede”, ikke ”bare den oppstandne”. Vår egen biskop Atle her i Borg minnet oss om dette i sin første tid i bispedømmet. Vi får ikke oppstandelsen uten også å få korset.

I skrivende stund er det 30. juli – dagen etter olsok. Prekantenstevens vers 10 er antifon til Salme 112 i Olavsvesperen i Nidaros domkirke. Lars Roar Langslet holdt et tankevekkende foredrag i rammen av festivalprogrammet på olsokdagen hvor han tenker på de to mål for Olav den hellige: Rikssamling og innføring av kristne seder. Den første er uanfektet – ja, selv ulykker, katastrofer og terror synes å samle også det som før er splittet. Han ser imidlertid lite kirkelig protest mot det sedskiftet som har gjort at lykkemoralens vulgærutgave av etikk i den aller ”helligste” politisk korrekte ham har overtatt for det kristne. Olavs verk gjorde at det ble forbudt å sette ut uønskede barn. Spelet om Heilag Olav på Stiklestad minner hvert år mange om dette. En del av olavsarven er derfor å verne det utsatte liv – også det som er svakest!! Langslet etterlyste en tydeligere kirkelig stemme her. Videre holdt han fram et lite påkatt trekk ved Olavs egen daglige rytme: Morgenmesse og daglige bønner – som viser mot verdien av den daglige askese i våre liv – eller hverdagens stille martyrium – vitnesbyrd. Bare slik kan vi flagge at vi selv og hvert menneskeliv er hellig grunn (noe Olav ikke levde opp til), verdt å bøye seg for i respekt som gave fra Gud, skapt til meningsfylt liv i verden under korsets og oppstandelsens tegn og eslet til himmelsk heder og verdighet. Bare slik kan tørsten etter rettferdighet vekkes. Den tørst som er til salighet, skal ikke slukkes men vekkes – så lenge vi er vandrere her i verden.

Veimerker.

Ei bok som har fulgt meg i sommer er Dag Hammarskjölds ”Vägmärken” - et par sitater derfra:

Vi får ikke velge rammen for vår skjebne. Men vi kan gi den dens innhold. Den som vil eventyret skal også få oppleve det – etter det mål av mot han har. Den som vil offeret skal ofres – etter målet av sin renhet.

Aldri er det å si ja vanskeligere enn når omstendighetene hindrer deg i å kaste deg selv til forsvaret for noen som står forsvarsløse foran et angrep på grunn av sin uskyld.

Bare den verdighet er virkelig som ikke forringes av andres likegyldighet.

Signa tur!

KJELL A. SKARTSETERHAGEN
Sokneprest i Nittedal

FRA BISPEDØMMERÅDENE

TILSETTINGAR

Borg bispedømme

Borg bispedømmeråd har i møte 05.06. 2012 foretatt følgende tilsetting:

Solfrid Leinebø Seljås som sokneprest i Østre Borgesyssel prosti med tjenestested Mysen og Eidsberg sokn.

Vi har mottatt bekreftelse på at hun tar imot stillingen.

Borg biskop har foretatt følgende tilsetting:

Birthe Nordahl Sandum i et 50 % vikariat som sokneprest i Nordre Follo prosti med tjenestested Oppgård sokn.

Vi har mottatt bekreftelse på at hun tar imot stillingen.

Tunsberg bispedømme

Tunsberg bispedømmeråd har i sitt møte 5. juni 2012 tilsatt Cathrine Wang-Lauritzen som kapellan i Nord-Jarlsberg prosti med særskilt tjenestested Svelvik sokn.

Vi har mottatt bekreftelse på at hun tar imot stillingen.

Agder og Telemark bispedømme

Agder og Telemark bispedømmeråd har i møte den 22. juni 2012 gjort følgende tilsettingar:

Knut Bjørn Skyttemyr blei tilsett som sokneprest i Vest-Telemark prosti med Nissedal sokn som tenestestad.

Øystein Evensen blei tilsett som sokneprest i Aust-Telemark prosti med sokna Hovin, Austbygde, Atrå og Mæl som tenesteområde.

Kjell Steinbru blei tilsett som sokneprest i Otredal prosti med Evje og Hornnes sokn og Iveland sokn som tenestestad.

Bjarne Nordhagen blei tilsett som personal-sjef ved Agder og Telemark bispedømme.

Alle fire har teke i mot stillingane.

Avsender:
Luther Forlag
Grensen 3
0159 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad (ansv.), sokneprest Sunniva Gylver, universitetslektor Sjur Isaksen og prost Kristin Moen Saxegaard.
Redaksjonssekretær: Eyolf Berg

ALLE HENVENDELSER rettes til:

Luthersk Kirketidende v/Eyolf Berg
Luther Forlag
Grensen 3
0159 OSLO.
Tlf. 91 17 65 37.
E-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

INTERNETT: www.lutherskkirketidende.no

ARTIKLER OG LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende mottas med takk og sendes på e-post til ovenstående adresse.

Pris kr. 550,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 750,- pr. år.
Abonnementet inkluderer Tidsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år).
Kontonummer: 3000.14.73669
Abonnementet løper til det sies opp skriftlig (brev eller e-post).

ANNONSEPRISER

Det er muligheter for følgende 7 annonsemøduler i LK:

1. *1/2 kvartside* (Høyde 42 mm, bredde 61 mm) kr 750,- +mva
 2. *Kvartside* (Høyde 42 mm, bredde 127 mm) kr. 1 000,- +mva
 3. *Halvside* (Høyde 177 mm, bredde 61 mm) kr. 2 000,- +mva
 4. *Halvside* (Høyde 85 mm, bredde 127 mm) kr. 2 000,- +mva
 5. *3/4 side* (Høyde 130 mm, bredde 127 mm) kr 2 500,- +mva
 6. *Helside* (Høyde 177 mm, bredde 127 mm) kr. 3 000,- +mva
 7. *Dobbelside* (Høyde 177 mm, bredde 2x127 mm) kr. 5 000,- +mva
- Overstående priser gjelder s/hv-annonser. Tillegg for farger: kr. 1 500,- +mva

ISSN 0332-5431

